

Тема: Основи теорії держави та права

План:

- 1. Поняття і ознаки держави. Функції держави. Влада та її види.**
- 2. Державний лад**
- 3. Поняття системи права. Законодавство.**
- 4. Поняття та види правовідносин, правопорушень.**
- 5. Види юридичної відповідальності.**

Література:

1. Правознавство. Підручник для 10 класу. О.Д. Наровлянський. - К.: Грамота, 2010. – 233 с.
2. Правознавство. Навчальний посібник - За ред. к.ю.н. В.В. Сухоноса (мол.) - Університетська книга, 2012. - 903 с.

1. Французький король Людовик XIV казав, що «держава — це я». У повсякденному мовленні поняття «держава» може вживатися у таких значеннях, як влада, країна, суспільство, народ, батьківщина тощо.

Наукових визначень держави існує багато.

Держава — це здійснюваний за допомогою офіційних органів політико-територіальний спосіб організації публічної влади, що покликаний управляти суспільними процесами шляхом надання своїм велінням загальнообов'язкового характеру та можливість реалізації цих велінь за допомогою сили примусу.

Слід звернути увагу саме на те, що держава — це спосіб організації публічної влади, тобто офіційної влади.

Є думка, що держава — це зло, але спроби її знищити приведуть до ще більшого зла. Чи згодні ви з цим? Відповідь дайте наприкінці уроку.

Держава — суверенна політико-територіальна організація суспільства, що має владу, яка здійснюється державним апаратом на основі юридичних норм, що забезпечують захист і узгодження суспільних, групових, індивідуальних інтересів зі спиранням, у разі потреби, на легальний примус.

Від інших об'єднань людей та суб'єктів політичного життя державу відрізняють певні ознаки.

1) Держава охоплює все населення країни в просторових межах. Територія є матеріальною основою існування держави. Територіальна ознака породжує громадянство.

2) Держава має спеціальний апарат управління — систему державних органів, що складаються з особливого розряду осіб, професіоналів з управління, що утримуються за кошти суспільства заради їх управлінських функцій.

3) Держава має апарат легального примусу: збройні сили, установи і заклади примусового характеру (армія, поліція (міліція), тюремні і виправно-трудова установи тощо).

4) Держава в особі компетентних органів видає загальнообов'язкові юридичні норми (право), забезпечує їх реалізацію.

5) Держава має єдину грошову систему.

6) Держава має офіційну систему оподаткування і фінансового контролю.

7) Держава має суверенітет.

8) Держава має формальні реквізити — офіційні державні символи: прапор, герб, гімн.

Функції держави — основні напрямки і види діяльності держави, обумовлені її завданнями і цілями і такі, що характеризують її сутність.

Функції сучасної держави можна класифікувати за різними критеріями, що відображають різні аспекти її діяльності.

1) За сферами суспільного життя, на які вона впливає:

а) економічна — це забезпечення стабільного функціонування економіки країни шляхом організації, регулювання, сприяння розвитку та охороні економічних відносин;

б) політична — це організація суспільних відносин з метою їх стабілізації та демократичного розвитку, забезпечення суверенітету держави на міжнародній арені;

в) ідеологічна — це формування індивідуальної та суспільної свідомості шляхом організації освіти, науки тощо;

г) гуманітарна — це сприяння життєдіяльності як суспільства в цілому, так й кожної особи зокрема, шляхом забезпечення основних прав і свобод людини, її соціальної захищеності тощо;

д) екологічна — це забезпечення екологічної безпеки, охорона навколишнього природного середовища, запобігання негативному впливу на нього, організація раціонального природокористування тощо.

2) За територіальною спрямованістю (внутрішні та зовнішні). Приклади цих функцій ми розглянемо в наступній частині уроку.

3) Залежно від тривалості часу:

А) постійні функції держави — це функції, які виконуються нею постійно (виконуються всіма державами). Наприклад, економічна або політична.

Б) Тимчасові функції держави — це функції, які виконуються протягом певного часу

4. За ступенем соціального значення:

а) основні функції — це такі напрямки її діяльності держави, шляхом яких вирішуються стратегічні завдання держави;

б) неосновні функції є похідними від основних і вирішують другорядні завдання

Влада — завжди вольові відносини: індивіда до самого себе (влада над собою), між індивідами, групами, класами в суспільстві, між громадянином і

державою, між посадовою особою і підлеглим, між державами. Влада реалізується у сфері особистої та суспільної діяльності — політичної, економічної, правової.

Соціальна (публічна) влада — це вольові відносини між людьми з приводу організації їхньої спільної діяльності, вироблення та здійснення спільної для цього соціального колективу волі (інтересу).

Державна влада є особливим різновидом соціальної влади. Водночас державна влада є політичною владою. Політична влада — це публічні, вольові (управління — підкорення) відносини, що утворюються між суб'єктами політичної системи суспільства (у тому числі державою) на засадах політичних і правових норм.

Державна влада — це публічно-політичні, вольові (управління — підкорення) відносини, що утворюються між державним апаратом і суб'єктами політичної системи суспільства на засадах правових норм, із застосуванням, у разі необхідності, сили державного примусу.

Залежно від засобів здійснення влади розрізняють різні її види — економічну, примусову, державну, духовно-інформаційну, сімейну тощо.

2. Державний лад характеризує державу з погляду її форми. Ще з давніх часів учені намагалися дати визначення і класифікувати за видами форми держави. Наприклад, давньогрецькій філософ Платон (427—347 до н. е.) визначав форму держави як правління кращих і виділяв ідеальну форму правління — правління благородних правителів, аристократію, та протиставляв їй чотири інші форми правління (тімократію, коли панує лютий дух; олігархію, коли при владі перебувають багаті; демократію, правління, де всі зрівнюються і панує свобода; тиранію — де в державі панує одна людина — тиран, що править свавільно).

Арістотель розрізняв правильні і неправильні форми держави. У правильних формах держави правитель править на загальну користь, у неправильних —

тільки для власної користі. До правильних Арістотель відносив монархію, аристократію і політію, до неправильних — тиранію, олігархію і демократію.

Форми держави також характеризували Н. Макіавеллі, Ш. Монтеск'є, Ж. Ж. Руссо, І. Кант та інші. Наприклад, І. Кант розрізняв форму правління (автократію, абсолютизм і демократію) і форму державного режиму (республіканську і деспотичну).

Сучасне розуміння державного ладу характеризує державу з погляду форми правління, державно-політичного режиму та територіального устрою .

Державний лад, як правило закріплюється в конституції держави. Він відображає як зовнішні характеристики держави, так і відносини між державою, суспільством та особистістю, економічні, політичні та ідеологічні підвалини держави та роль права в державі.

3. Система права — це об'єктивно обумовлена системою суспільних відносин внутрішня структура права, яка складається з взаємозалежних норм, логічно розподілених за галузями, підгалузями та інститутами.

Інститут права - система відносно відокремлених від інших і пов'язаних між собою правових норм, які регулюють певну групу (вид) однорідних суспільних відносин).

Галузь права - відносно самостійна сукупність юридичних норм, яка регулює якісно однорідну сферу (рід) суспільних відносин специфічним методом правового регулювання.

Норма права - це загальнообов'язкове, формально-визначене правило поведінки, встановлене або санкціоноване державою як регулятор суспільних відносин і забезпечується всіма заходами державного впливу.

Ознаки норми права ми вже знаємо. Назвіть, будь ласка, ознаки права як особливого виду соціальних норм. Ознаки норми права такі ж, що й права в

цілому, але норма не має такої ознаки, як системність, оскільки вона регулює групу певних суспільних відносин і лише в сукупності з іншими, узгодженими з нею нормами складає систему права.

Структура, або внутрішня форма норми права - це внутрішня побудова норми права, яка виражається у її поділі на складові елементи, пов'язані між собою.

Гіпотеза (припущення) - частина норми, яка вказує, за яких обставин норма вступає в дію. Відповідає на запитання: Де? Коли? У якому випадку? При яких умовах?

Диспозиція (розпорядження) - частина норми, у якій формулюється саме правило поведінки, права і обов'язки

Санкція(стягнення) - частина норми, яка встановлює заходи (вид та обсяг) державного примусу, застосовувані у разі її порушення.

Приклад. "Якщо продавець оформляє договір купівлі-продажу (гіпотеза), то він зобов'язаний при оформленні договору попередити про право третіх осіб (диспозиція), інакше до нього застосовуватимуться засоби впливу, спрямовані на захист прав покупця (санкція)".

Законодавство держави - це система всіх упорядкованих певним чином законів даної країни, а також міжнародних договорів, ратифікованих парламентом.

Система права і система законодавства співвідносяться між собою як зміст і форма.

1. Система права є невидимою, оскільки відбиває внутрішню будову права, а система законодавства є видимою, зовнішньою формою системи права.

2. Система права є сукупністю правових норм, а система законодавства - сукупністю нормативно-правових актів.

3. В системі права норми права логічно розподілені за галузями, підгалузями та інститутами. Як правило, норми галузей права - будівельний матеріал, із якого (у різному наборі та різному поєднанні) складається конкретна галузь законодавства. Система права має лише галузеву, горизонтальну будову, а система законодавства може мати будову і горизонтальну (галузеву), і вертикальну (ієрархічну). У федеративних державах існує законодавство федерації і законодавство її суб'єктів (вертикальна будова).

6. Первинний елемент системи права - норма права зі своєю структурою: гіпотеза, диспозиція, санкція, а первинний елемент системи законодавства - стаття закону, яка містить **нормативний припис**.

4. Правовідносини класифікують за різними критеріями.

- 1) За галузями — конституційно-правові (відносини громадянства);
 - а) адміністративно-правові (відносини, пов'язані зі стягненням і сплатою податків).
- 2) За характером правових норм, на основ яких вони виникають:
 - а) матеріально-правові — виникають на основі норм матеріального права: адміністративно-правові, цивільно-правові, кримінально-правові тощо.
- 3) За змістом поведінки зобов'язаної сторони:
 - а) активні — обов'язок здійснити певні дії на користь іншої сторони;
 - б) пасивні — обов'язок утриматися від небажаних для іншої сторони дій.

Складні правовідносини можуть бути мішаними:.

- 4) За кількістю учасників:
 - а) прості — не поділені на складові частини (як правило, між двома суб'єктами);
 - б) складні — містять систему самостійних правовідносин (як правило,

між трьома і більше суб'єктами).

5) Залежно від характеру об'єктів, з приводу яких вони відбуваються, виділяють майнові та немайнові.

6) Залежно від суб'єктів, які є їх учасниками, розрізняють відносини між фізичними і між юридичними особами, а також мішані.

7) За тривалістю — короткочасні, довгострокові (ті, що тривають);

8) За ступенем визначеності сторін:

а) абсолютні — визначена лише одна сторона — носій суб'єктивного права.

9) За характером розподілу прав і обов'язків:

а) односторонні (одна сторона правовідносин має тільки права, інша — тільки обов'язки. Наприклад, договір дарування, договір позики).

10) За функціями права:

а) регулятивні — виникають із фактів правомірної поведінки суб'єкта, тобто такої поведінки, яка відповідає нормам права (більшість цивільних, трудових, сімейних та інших правовідносин).

Ознаки правопорушень:

1) за своїм соціальним значенням *протиправна поведінка (правопорушення) соціально шкідлива*, тобто спричиняє чи може спричинити шкоду нормальним суспільним відносинам, правам, свободам, законним інтересам суб'єктів. Ця шкода може бути різною залежно від наслідків протиправного діяння, його соціальної оцінки (матеріальною і моральною, значною і незначною);

2) Правопорушенням є лише те діяння, яке вчиняється як результат прояву усвідомленої волі особи і вчинене з її вини (душевнхворий не усвідомлює наслідків);

3) юридична ознака правопорушення полягає в його протиправності.

Поведінка суперечить приписам правових норм. Держава в законі фіксує ознаки правопорушення.

4) з погляду юридичних наслідків правопорушення як юридичний факт породжує охоронні правовідносини, в межах яких реалізуються заходи відповідальності за вчинене правопорушення. Для суб'єкта правопорушення юридичні наслідки завжди будуть негативними (втрата благ);

5) зовнішня (об'єктивна) характеристика правопорушення полягає в тому, що воно завжди є діянням суб'єкта (дія чи бездіяльність);

6) Слід враховувати, що правопорушення можливе лише тоді, коли воно вчинене деліктоздатним суб'єктом, тобто суб'єктом, здатним згідно із законом самостійно нести юридичну відповідальність за власні винні протиправні діяння.

Таким чином, протиправна поведінка може бути визнана правопорушенням, якщо вона є: діянням (дія чи бездіяльність); протиправною; винною; соціально шкідливою (небезпечною); караною.

Проступки - правопорушення не настільки небезпечні, відповідальність за які передбачена іншими галузями законодавства.

Адміністративні проступки- правопорушення, які посягають на суспільні відносини, пов'язані зі здійсненням державного управління; на громадський або державний порядок; регулюються нормами адміністративного, фінансового, аграрного та інших галузей права.

Дисциплінарні проступки- у сфері трудових, службових відносин, шкодять порядку діяльності трудових колективів, порушують трудову дисципліну та ін.

Цивільно-правові проступки- здійснюються у сфері майнових і певних немайнових відносин (наприклад майнові збитки потерпілої сторони). На

відміну від злочинів - не мають вичерпного переліку у законодавстві, а їх юридичні наслідки охоплюють значною мірою правовідновлюючі заходи.

Склад правопорушення - це сукупність передбачених у законі ознак, за наявності яких діяння визнається правопорушенням. Склад правопорушення - це його модель, закріплена законодавчо стосовно кожного виду правопорушень.

Елементи складу правопорушення:

Об'єкт правопорушення - це ті суспільні відносини та цінності, які охороняються правом і на які дане правопорушення посягає. Це обов'язково суспільні відносини, які охороняються правом, а не конкретні речі. Наприклад: крадіжка особистого майна громадянина - автомобіля. Об'єктом цього правопорушення є відносини, пов'язані зі здійсненням права на власність громадянина на автомобіль, а сам автомобіль розглядається як предмет правопорушення. Безпосередніми об'єктами є честь, гідність, здоров'я людини та ін.

Суб'єкт правопорушення - це особа, яка вчинила правопорушення.

Об'єктивна сторона правопорушення - це зовнішнє вираження протиправного діяння, те, як воно виявилось у реальній дійсності. Об'єктивно правопорушення може здійснюватися як в активній поведінці суб'єкта (вчинення заборонених правом дій), так і в пасивній поведінці суб'єкта (невиконання правових обов'язків).

Елементи об'єктивної сторони правопорушення: місце, час, спосіб вчинення, оточення, а також причинний зв'язок між вчиненим діянням і шкідливими наслідками - результатом цього діяння (їх настання або загроза настання).

Суб'єктивна сторона правопорушення - це внутрішнє, психологічне

ставлення суб'єкта до вчиненого протиправного діяння та його наслідків. Правопорушенням визнається лише діяння особи, яка здатна усвідомлювати значення свого вчинку і керувати ним, тому відсутність такої властивості робить її неделіктоздатною. Здатність особи усвідомлювати значення свого вчинку (інтелектуальний аспект) і керувати ним (вольовий аспект) - необхідна умова оцінки вини, яка залежно від конкретного поєднання цих характеристик може бути у двох формах: умислу й необережності.

Визначте склад правопорушення

1. Іван Р., 17 років, в трамваї витягнув з кишені гр.. К гаманець, де було 200 гр., гр.. К. відчув це і за допомогою пасажирів затримав Івана та передав його правоохоронцям.

2. Громадянин Ж., Ю 40 років, на підпитку сів за руль свого авто «Лада Калина» та по дорозі додому на перехресті вулиць Свириденка та Петровського не зміг впоратися з керуванням та спричинив ДТП з трактором, що зупинився на світлофорі. Трактор пошкоджено на суму 2000 грн.

3. Троє громадян – Іван 17 років, Петро 16 років, та Павло -18 років, - нецензурно лялися на вулиці, але були затримані нарядом ППС.

5. Відповідальність – це покладений на когось або взятий на себе обов'язок відповідати за певну ділянку роботи, справу, за чийсь дії, вчинки, слова.

В суспільстві діють різні форми соціальної відповідальності: моральна, політична, організаційна, релігійна, партійна, юридична

Юридична відповідальність – це обов'язок правопорушника перетерпіти певні негативні наслідки (санкції) за скоєне правопорушення, які визначаються у встановленому законом порядку.

Але для того щоб притягнути особу до юридичної відповідальності, мають бути певні підстави.

Як ви вважаєте, що є Основною підставою юридичної відповідальності ?, Так безумовно, скоєння особою протиправного діяння від повідного складу. Це називають **фактичною підставою юридичної відповідальності.** А чи

достатньо цього? Уявимо, злодій вкрав гаманця,ю та 200 грн. Його схопили. Він вже несе негативні наслідки? Яку відповідальність? Штраф? Який, в'язниця ? Скільки років? Так що ще потрібно? Так, рішення компетентного державного органу **Це – юридична підстава юридичної відповідальності.**

А органи і їх рішення залежать від виду відповідальності. І не завжди приймається рішення про відповідальність, інколи і особа звільняється від цього.

Види юридичної відповідальності та підстави звільнення від неї

Вид юридичної відповідальності	У яких випадках настає	Вік, з якого можливе притягнення до відповідальності	Підстави звільнення
Кримінальна	За скоєння злочину	За всі злочини з – 16 років За найтяжчі злочини – з 14 років	Неосудність. Необхідна оборона. Уявна оборона. Затримання особи, що вчинила злочин Фізичний або психічний примус. Виконання наказу або розпорядження.
Адміністративна	За адміністративне правопорушення	З 16 років	Неосудність Необхідна оборона
Цивільно-правова	За порушення норм цивільного права	З 14 до 18 років – несе самостійно, у разі нестачі коштів – відповідають батьки, з 18 років – несе	Неосудність Необхідна оборона Вина кредитора Непереборна сила

		самостійно	
Дисциплінарна	За порушення	З часу вступу на	Неосудність.
	трудової,	роботу	Необхідна оборона.
	навчальної,		Крайня
Матеріальна	службової		необхідність.
	дисципліни		Нормальний
	За матеріальну		виробничо-господа
	шкоду		рський ризик